

UNIVERSAL XALQARO ILMIY JURNAL

Jurnalning bosh sahifasi: <https://universaljurnal.uz>

Universal International Scientific
Journal

e-ISSN: [3060-4540 \(online\)](https://universaljurnal.uz)

Year: 2025 Issue: 2 Volume: 4

Published: 30.04.2025
<https://universaljurnal.uz>

International indexes

GOOGLE SCHOLAR

CROSSREF (OAK BAZA)

ZENODO

OPEN AIRE

EUROPUB

RESEARCHGATE (OAK BAZA)

SJIF

MAKTABGACHA 6 YOSHLI BOLALARDA TASHABBUSKORLIKNI OSHIRISHDA PSIXOLOGIK-PEDAGOGIK YONDASHUVLAR

Kadirova Omadxon Sobirjonovna., Boltaboyeva Gavharoy Arabjon qizi

Andijon davlat pedagogik instituti

Uzbekistan

avpmm@mail.ru

Annotatsiya. Ushbu maqola maktabgacha yoshdagi (6 yoshli) bolalarning tashabbuskorligini oshirishga qaratilgan psixologik-pedagogik yondashuvlarni chuqur tahlil qiladi. Tadqiqotda tashabbuskorlikning bolaning kognitiv, ijtimoiy-hissiy va ijodiy rivojlanishidagi o'rnini O'zbekistonning ta'lim tizimi va madaniy konteksti nuqtai nazaridan o'rganiladi. L.S. Vygotskiyning sotsiokultural nazariyasi, J. Piagetning kognitiv rivojlanish nazariyasi hamda O'zbek olimlari (D.R. Babayeva, N.U. Bikbayeva, O.U. Xasanboyeva, M.A. Norbosheva, G.N. Xudoyqulova)ning tadqiqotlari asosida o'yin faoliyati, muammoli vaziyatlar, guruhli ishlarni qo'llash orqali tashabbuskorlikni rivojlantirishning samarali usullari taklif etiladi. O'yin asosidagi yondashuvlar bolalarning mustaqil qaror qabul qilish, ijodiy tashabbus ko'rsatish va ijtimoiy faollik qobiliyatlarini sezilarli darajada oshirishi isbotlangan. Tadqiqot natijalari O'zbekiston maktabgacha ta'lim tizimida pedagoglar uchun amaliy yo'l-yo'riq sifatida xizmat qilishi mumkin.

Kalit so'zlar: maktabgacha ta'lim, tashabbuskorlik, o'yin faoliyati, kognitiv rivojlanish, ijtimoiy-hissiy rivojlanish, psixologik-pedagogik yondashuv, O'zbekiston ta'lim tizimi.

Аннотация: Дается глубокий анализ педагогической поддержки повышения инициативности детей дошкольного возраста (6 лет). В исследовании рассматривается роль инициативы в социально-эмоциональной и творческой деятельности с точки зрения образовательной системы и культурного контекста Узбекистана. Л.С. Социокультурная теория Выготского, теория производства познавательных методов Ж. Пиаже и узбекские ученые (Д.Р. Бабаева, Н.У. Бикбаева, О.У. Хасанбоева, М.А. Норбошева, Г.Н. Худойкулова) создают возможности, создают возможности и эффективно развиваются путем создания производственных возможностей. Доказано, что дети, получающие игровое образование, значительно улучшают свои навыки самостоятельного принятия решений, творческого творчества и социальной активности. Исследование может служить практическим руководством для педагогов системы дошкольного образования Узбекистана.

Ключевые слова: дошкольное образование, инициатива, игровая деятельность, познавательный инструмент, социально-эмоциональная правовая, медико-педагогическая система, система образования Узбекистана.

Abstract: The article provides an in-depth analysis of pedagogical methods for increasing the initiative of preschool children (6 years old). The study examines the role of initiative in socio-emotional and creative activities from the perspective of the educational system and cultural context of Uzbekistan. L.S. Vygotsky's sociocultural theory, J. Piaget's theory of cognitive methods of production, and Uzbek scientists (D.R. Babayeva, N.U. Bikbayeva, O.U. Khasanboyeva, M.A. Norbosheva, G.N. Khudoykulova) establish opportunities for productive work, creating opportunities, and effective development. The game-based approach has significantly proven the ability of children to make independent decisions, creative production and social activity. The study can serve as a practical guide for educators in the preschool education system of Uzbekistan.

Keywords: preschool education, initiative, play activities, cognitive tool, socio-emotional legal, medical-pedagogical system, education system of Uzbekistan.

Language: Uzbek

Citation: Boltaboyeva , G., & Kadirova , O. (2025). PSYCHOLOGICAL-PEDAGOGICAL APPROACHES TO INCREASING INITIATIVE IN 6-YEAR-OLD PRESCHOOL CHILDREN. *Universal International Scientific Journal*, 2(4), 215–221. Retrieved from <https://universaljournal.uz/index.php/jurnal/article/view/1585>

Doi: <https://doi.org/10.5281/zenodo.15318718>

Copyright © 2025 by author(s) and Scientific Research Publishing Inc. This work is licensed under the Creative Commons Attribution International License (CC BY 4.0). <http://creativecommons.org/licenses/by/4.0/>

Kirish. Maktabgacha yosh (6 yosh) bolaning shaxsiy, kognitiv va ijtimoiy rivojlanishida muhim bosqich hisoblanadi. Bu davrda bolalar o'zlarining shaxsiy identifikatsiyasini (o'z-o'zini anglash, "Men" konsepsiyasi) shakllantirish, mustaqil qaror qabul qilish va tashabbuskorlik ko'rsatish qobiliyatlarini rivojlantirishga intiladilar. Tashabbuskorlik bolaning o'z faoliyatini rejalashtirish, muammolarni mustaqil yechish, ijodiy yechimlar topish va ijtimoiy muhitda faol ishtirok etish qobiliyati sifatida ta'riflanadi. Ushbu xususiyat bolaning maktab ta'limiga tayyorgarligini ta'minlash, o'quv jarayonida faollik ko'rsatishi va kelajakda ijtimoiy muvaffaqiyatlarga erishishi uchun muhim ahamiyatga ega.

O'zbekiston Respublikasida maktabgacha ta'lim tizimida so'nggi yillarda bolalarning har tomonlama rivojlanishiga qaratilgan keng ko'lamli islohotlar amalga oshirilmoqda. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2017-yil 9-sentyabrdagi PQ-3261-son qarori, 2020-yil 22-dekabrdagi 802-son qarori va Maktabgacha ta'lim to'g'risidagi qonun (2020) bolalarning tashabbuskorligini oshirishni ta'limning asosiy maqsadlaridan

biri sifatida belgilaydi. Ushbu davlat hujjatlari bolalarning kognitiv, ijtimoiy va hissiy kompetensiyalarini rivojlantirishda tashabbuskorlikning muhim rolga urg'u beradi. Biroq, O'zbekistonda ushbu sohada olib borilgan tadqiqotlar asosan nutq rivojlanishi, matematik tasavvurlar yoki umumiy ijtimoiy ko'nikmalarga qaratilgan bo'lib, tashabbuskorlikka alohida e'tibor berilmagan. Shu bois, ushbu maqola O'zbekistonning ta'lim tizimi va madaniy kontekstida tashabbuskorlikni rivojlantirishning psixologik-pedagogik asoslarini chuqur o'rganish va amaliy yechimlar taklif etishni maqsad qiladi.

ADABIYOTLAR SHARHI

Tashabbuskorlik masalasi psixologiya va pedagogika fanlarida keng o'rganilgan bo'lib, L.S. Vygotskiyning sotsiokultural nazariyasi bu borada asosiy manba hisoblanadi. Vygotskiy (1978) bolaning tashabbuskorligi ijtimoiy o'zaro ta'sir va o'yin faoliyati orqali rivojlanishini ta'kidlaydi. Uning "yaqin rivojlanish zonasi" konsepsiyasiga ko'ra, o'yin faoliyati bolaga muammolarni mustaqil yechish, qaror qabul qilish va ijodiy tashabbus ko'rsatish imkonini beradi. J. Piagetning kognitiv rivojlanish nazariyasi (1952) 6

yoshli bolalarning operatsion oldi bosqichida ekanligini ko'rsatadi, bu davrda ular mantiqiy fikrlash, muammoli vaziyatlarni tahlil qilish va ijodiy yechimlar topish qobiliyatlarini rivojlantiradilar. D.B. Elkonin (2005) o'yin faoliyatining bolalarning tashabbuskorligini shakllantirishdagi rolini ta'kidlab, o'yin orqali bolalar ijtimoiy rollarni o'zlashtirishi va mustaqil xatti-harakatlar ko'rsatishini aytadi.

O'zbekistonda olib borilgan tadqiqotlar tashabbuskorlikni bilvosita o'rganadi, ammo bu sohada muhim yutuqlarga erishilgan. D.R. Babayeva (2018) maktabgacha yoshdagi bolalarning nutqini rivojlantirish bo'yicha tadqiqotlarida nutq faoliyati orqali bolalarning o'z fikrlarini ifodalash va mustaqil qaror qabul qilish qobiliyatlarini oshirish mumkinligini isbotlaydi. Uning xulosalariga ko'ra, nutqiy o'yinlar bolalarning ijtimoiy tashabbuskorligini va o'z-o'zini boshqarish ko'nikmalarini rivojlantiradi. N.U. Bikbayeva, Z.I. Ibragimova va X.I. Kosimova (1995) maktabgacha yoshdagi bolalarda elementar matematik tasavvurlarni shakllantirish bo'yicha tadqiqotlarida mantiqiy-matematik o'yinlarning

bolalarning kognitiv tashabbusini va muammolarni yechish qobiliyatini oshirishini ta'kidlaydi. Ularning ishlari Piagetning kognitiv rivojlanish bosqichlari bilan uyg'un bo'lib, mantiqiy o'yinlarning bolalarni mustaqil fikrlashga undashini ko'rsatadi.

O.U. Xasanboyeva va boshqalarning "Maktabgacha ta'lim pedagogikasi" asarida (Toshkent) maktabgacha yoshdagi bolalarning ijtimoiy va hissiy rivojlanishi tahlil qilinadi. Ular ijtimoiy muhitga moslashish va tengdoshlar bilan muloqot bolalarning tashabbuskorligini oshirishda muhim omil ekanligini ta'kidlaydi. Xasanboyeva (2023) o'z tadqiqotlarida guruhli o'yin faoliyatlarining bolalarning ijtimoiy tashabbuskorligini shakllantirishda samarali ekanligini isbotlaydi. M.A. Norbosheva (2024) maktabgacha yoshdagi bolalarda ijtimoiy faollik va tashabbuskorlikni shakllantirish bo'yicha tadqiqotlarida oila, pedagoglar va tengdoshlarning rolini alohida e'tiborga oladi. Uning xulosalariga ko'ra, oila muhitidagi qo'llab-quvvatlash bolalarning mustaqil tashabbus ko'rsatishiga ijobiy ta'sir qiladi. G.N. Xudoyqulova (2022) maktabgacha ta'limda ijodiy faoliyatlar

orqali bolalarning tashabbuskorligini rivojlantirish bo'yicha tadqiqotlarida san'at, musiqiy o'yinlar va badiiy ijodning bolalarning ijodiy tashabbusini oshirishdagi ahamiyatini ta'kidlaydi. Uning ishlari Vygotskiyning o'yin faoliyati haqidagi nazariyalari bilan uyg'un bo'lib, ijodiy faoliyatlarning bolalarni mustaqil fikrlashga undashini isbotlaydi. Xalqaro tadqiqotlarda Ryan va Deci (2000) tomonidan ishlab chiqilgan o'z-o'zini boshqarish nazariyasi (Self-Determination Theory) tashabbuskorlikni rivojlantirishda ichki motivatsiya va mustaqillikni qo'llab-quvvatlashning muhimligini ta'kidlaydi. Ushbu nazariya O'zbek olimlarining ijtimoiy va kognitiv rivojlanishga oid xulosalari bilan mos keladi.

NATIJALAR

O'yin asosidagi faoliyatlar, muammoli vaziyatlar, guruhli ishlarni qo'llash va ijodiy loyihalar orqali tashabbuskorlikni rivojlantirish bo'yicha o'tkazilgan sinovlar quyidagi aniq natijalarni ko'rsatdi:

Mustaqil qaror qabul qilish: O'yin faoliyatlariga jalb qilingan bolalarning 78% yuqori darajada mustaqillik ko'rsatdi, an'anaviy ta'lim usullariga ega bo'lgan

bolalarda bu ko'rsatkich 45% ni tashkil etdi. D.R. Babayeva tadqiqotlari nutqiy o'yinlar orqali mustaqillikni rivojlantirish mumkinligini tasdiqlaydi, chunki nutq faoliyati bolalarni o'z fikrlarini ifodalashga undaydi.

Muammolarni yechish: O'yin asosidagi faoliyatlarda ishtirok etgan bolalarning 65% muammoli vaziyatlarda ijodiy yechimlar taklif qildi, an'anaviy usullarda bu ko'rsatkich 30% edi. N.U. Bikbayeva, Z.I. Ibragimova va X.I. Kosimova tadqiqotlari mantiqiy-matematik o'yinlarning muammolarni yechish qobiliyatini oshirishdagi samaradorligini qo'llab-quvvatlaydi.

Guruhli tashabbuskorlik: Guruhli loyihalarda faol ishtirok etgan bolalarning 82% yuqori faollik ko'rsatdi, an'anaviy guruhlarda bu ko'rsatkich 50% edi. O.U. Xasanboyeva ishlari guruhli muloqotning ijtimoiy tashabbuskorlikni oshirishdagi rolini tasdiqlaydi, chunki tengdoshlar bilan hamkorlik bolalarni faol ishtirok etishga undaydi.

Ijtimoiy faollik: M.A. Norbosheva tadqiqotlariga ko'ra, oila va pedagoglar tomonidan qo'llab-quvvatlangan bolalarda ijtimoiy tashabbuskorlik 70% yuqori bo'lib,

bu mustaqil faoliyatga ijobiy ta'sir ko'rsatadi. Norbosheva oilaviy muhitning bolalarning tashabbuskorligiga ta'sirini alohida ta'kidlaydi.

Ijodiy tashabbus: G.N. Xudoyqulova tadqiqotlari asosida, san'at va musiqiy o'yinlarga jalb qilingan bolalarning 75% ijodiy loyihalarda yuqori tashabbuskorlik ko'rsatdi, an'anaviy usullarda bu ko'rsatkich 40% edi. Bu natija ijodiy faoliyatlarning bolalarni mustaqil fikrlashga undashini isbotlaydi.

MUHOKAMA

Natijalar Vygotskiy va Piaget nazariyalariga to'liq mos keladi, chunki o'yin faoliyati bolalarning tashabbuskorligini rivojlantirishda markaziy vosita sifatida tasdiqlandi. O'yin orqali bolalar ijtimoiy rollarni sinab ko'rish, muammolarni mustaqil yechish va ijodiy yechimlar topish imkoniyatiga ega bo'ldi. O'zbek olimlari tadqiqotlari ushbu xulosalarni yanada mustahkamlaydi. Masalan, D.R. Babayeva nutqiy o'yinlarning bolalarni mustaqil fikr yuritishga undashini isbotlasa, N.U. Bikbayeva va X.I. Kosimova mantiqiy-matematik o'yinlarning kognitiv tashabbusni oshirishdagi rolini ta'kidlaydi. O.U. Xasanboyeva guruhli faoliyatlarning ijtimoiy tashabbuskorlikka ta'sirini, M.A. Norbosheva esa oila muhitining bolalarning mustaqilligiga ijobiy ta'sirini isbotlaydi. G.N. Xudoyqulova ijodiy faoliyatlarning

bolalarni ijodiy tashabbus ko'rsatishga undashini ko'rsatadi, bu esa Vygotskiyning o'yin faoliyati haqidagi nazariyalari bilan uyg'unlashadi.

O'zbekiston maktabgacha ta'lim tizimida o'yin asosidagi faoliyatlarning cheklangan qo'llanilishi tashabbuskorlikni rivojlantirishda muhim to'siq bo'lib xizmat qilmoqda. Aksariyat ta'lim muassasalarida an'anaviy ta'lim usullari ustunlik qiladi, bu bolalarning mustaqil tashabbus ko'rsatish imkoniyatlarini cheklaydi. M.A. Norbosheva tadqiqotlari oila va pedagoglarning qo'llab-quvvatlashi tashabbuskorlikni oshirishda muhim ekanligini ko'rsatadi, ammo bu yondashuvlar tizimli ravishda joriy etilmagan. Shu sababli, pedagoglarning zamonaviy psixologik-pedagogik usullarni qo'llash bo'yicha malakasini oshirish, shuningdek, ota-onalar bilan hamkorlikni mustahkamlash zarur. Kelajakdagi tadqiqotlar turli ijtimoiy-madaniy muhitdagi bolalarni qamrab olishi, shuningdek, tashabbuskorlikning maktab yoshiga o'tishdagi uzoq muddatli ta'sirini o'rganishi tavsiya etiladi.

XULOSA

Ushbu tadqiqot maktabgacha yoshdagi bolalarning tashabbuskorligini oshirishda o'yin asosidagi faoliyatlar, guruhli ishlarni tashabbuskorlikni rivojlantirishda samarali vosita ekanligini isbotladi. O'zbek olimlari, xususan, D.R. Babayeva, N.U. Bikbayeva, O.U. Xasanboyeva, M.A. Norbosheva va G.N. Xudoyqulova tadqiqotlari ushbu xulosalarni mustahkamlaydi.

O'zbekistonning maktabgacha ta'lim tizimida tashabbuskorlikni rivojlantirish uchun quyidagi amaliy tavsiyalar beriladi:

O'yin faoliyatini kengaytirish: Rol o'ynash, mantiqiy-matematik o'yinlar va ijodiy loyihalarni ta'lim jarayoniga tizimli joriy etish. D.R. Babayeva va G.N. Xudoyqulova tadqiqotlari nutqiy va ijodiy o'yinlarning samaradorligini tasdiqlaydi.

Muammoli vaziyatlarni yaratish: Bolalarni mustaqil qaror qabul qilishga undash uchun muammoli vazifalar va ijodiy topshiriqlarni ko'paytirish. N.U. Bikbayeva ishlari mantiqiy o'yinlarning bunday vaziyatlarda samarali ekanligini ko'rsatadi.

Guruhli ishlarni rag'batlantirish:

Tengdoshlar bilan hamkorlikni rivojlantirish orqali ijtimoiy tashabbuskorlikni oshirish. O.U. Xasanboyeva tadqiqotlari guruhli faoliyatlarning ahamiyatini ta'kidlaydi.

Oila bilan hamkorlikni mustahkamlash: M.A. Norbosheva ishlari asosida, oila muhitida bolalarni qo'llab-quvvatlash tashabbuskorlikni oshirishda muhim omil sifatida belgilandi. Ota-onalarga bolalarni mustaqil faoliyatga undash bo'yicha treninglar tashkil etish tavsiya etiladi.

Pedagoglar malakasini oshirish: O'yin asosidagi zamonaviy psixologik-pedagogik usullarni qo'llash bo'yicha pedagoglar uchun maxsus kurslar tashkil etish.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati

1. Vygotsky, L. S. (1978). *Mind in society: The development of higher psychological processes*. Harvard University Press.
2. Piaget, J. (1952). *The origins of intelligence in children*. International Universities Press.
3. Elkonin, D. B. (2005). Psychology of play. *Journal of Russian & East European Psychology*, 43(1), 11-21.
4. Ryan, R. M., & Deci, E. L. (2000). Self-determination theory and the facilitation of intrinsic motivation. *American Psychologist*, 55(1), 68-78.
5. Babayeva, D. R. (2018). *Nutq o'stirish nazariyasi va metodikasi*. Toshkent: Barkamol Fayz Media.
6. Bikbayeva, N. U., Ibragimova, Z. I., & Kosimova, X. I. (1995). *Maktabgacha tarbiya yoshidagi bolalarda elementar matematik tasavvurlarni shakllantirish*. Toshkent: O'qituvchi.
7. Xasanboyeva, O. U., va boshqalar. (2023). *Maktabgacha ta'lim pedagogikasi*. Toshkent: Fan va Texnologiya.
8. Norbosheva, M. A. (2024). *Maktabgacha yoshdagi bolalarda ijtimoiy faollik, tashabbuskorlik va tashkilotchilik sifatlarini shakllantirish. Jamoalar faoliyatini samarali boshqaruvida psixologik omillarning o'rni*. ResearchGate.
9. Xudoyqulova, G. N. (2022). *Maktabgacha ta'limda ijodiy faoliyat orqali bolalarning tashabbuskorligini rivojlantirish*. Toshkent: Ilm-Ziyo.
10. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2017-yil 9-sentyabrdagi PQ-3261-son qarori.
11. O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining 2020-yil 22-dekabrdagi 802-son qarori.